

УДК: 373.3

*Исакова Ч. Б., пед. илимд. канд., доцент
Урдолотова З. К., магистрант
К. Тыныстанов ат. БМУ, Кыргызстан*

КЕНЖЕ МЕКТЕП КУРАКТАГЫ БАЛДАРДЫН КЕБИНИН ӨНҮГҮШҮНДӨ АЙТЫП БЕРҮҮНҮН МААНИСИ

Бул макалада баишалгыч мектеп курагында кепти калыптандырууда кайталап айтуунун ролу каралат.

Кенже мектеп окуучуларынын тилдик билими жана кепти өнүктүрүү тилди окутуунун заманбап методикасынын негизги көйгөйлөрүнүн бири болуп саналат. Өзгөчө, бул тапшырма баишалгыч мектептин алдында туруп, кепти өнүктүрүү ийгиликтүү билим берүүнүн кийинки баскычтарында негизи боло алат.

Окуу процессинин жүрүшүндө кептин өз ара аракеттенүүсүнүн негизги формасы болуп тексттерди мазмундуу иштетүү саналып, натыйжада, мектепте окутуу процессинде мугалимдин текстти кабыл алуусу ишке ашат; мугалим менен окуучунун ортосунда оозеки тексттерди алмашуу жүрөт; мугалимдин суроосуна же тапшырмасына жооп берген окуучунун деталдуу тексти түзүлөт. Мына ошондуктан окуу процессинде баарлашууну камсыз кылуу жагынан баишалгыч класстар үчүн кайталап айтып берүү техникасын үйрөтүү маселеси актуалдуу болуп саналат.

Кайталап айттырып окутуу жалпы дидактикалык принциптерге негизделип, алардын эң негизгилери катары системалуулуктун жана ырааттуулуктун принциптерин эсептөөгө болот.

Өзөктүү сөздөр: *кенже мектеп окуучулары, тил, кеп, кепти өнүктүрүү, текст, кайталап айтып берүү.*

*Исакова Ч.Б. канд. пед. наук, доцент
Урдолотова З.К. магистрант
ИГУ им. К. Тыныстанов, Кыргызстан*

ПЕРЕСКАЗ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ СВЯЗНОЙ РЕЧИ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В данной статье рассматривается роль пересказа в формировании речи в младшем школьном возрасте.

Языковое образование и речевое развитие младших школьников – одна из центральных проблем в современной методике обучения русскому языку. Особенно остро эта задача стоит перед начальной школой, являющейся основой успешного обучения на последующих ступенях.

Основной формой речевого взаимодействия в ходе учебного процесса является осмысленное оперирование текстами, так как в процессе обучения в школе осуществляется восприятие текста учителя; обмен устными текстами между учителем и учеником; развернутая текстовая речь ученика в ответ на вопрос или задание учителя. Именно поэтому проблема обучения технике пересказа актуальна для начальной школы с точки зрения обеспечения коммуникации в учебном процессе.

Обучение пересказу опирается на общие дидактические принципы, самыми важными из которых можно считать принципы систематичности и последовательности.

Ключевые слова: *младший школьный возраст, язык, речь, развитие речи, текст, пересказ.*

*Isakova Ch.B. PhD, Associate Professor
Urdolotova Z.K. undergraduate
IGU them. K. Tynystanova, Kyrgyzstan*

**REPRESENTATION AS A MEANS OF DEVELOPING CONNECTED
SPEECH OF CHILDREN JUNIOR SCHOOL AGE**

This article discusses the role of retelling in the formation of speech in primary school age.

Language education and speech development of younger schoolchildren is one of the central problems in the modern methodology of teaching the Russian language. This task is especially acute for the elementary school, which is the basis for successful education at subsequent levels.

The main form of speech interaction in the course of the educational process is the meaningful operation of texts, since in the process of learning at school, the perception of the text of the teacher is carried out; exchange of oral texts between teacher and student; detailed text speech of the student in response to the question or task of the teacher. That is why the problem of teaching the technique of retelling is relevant for elementary school in terms of ensuring communication in the educational process.

Teaching retelling is based on general didactic principles, the most important of which can be considered the principles of systematicity and consistency.

Key words: *primary school age, language, speech, speech development, text, retelling.*

Окуучулардын кебин өнүктүрүү башталгыч мектепте билим берүүнүн негизги милдеттеринин бири болуп саналат. Албетте, бардык предметтердин мугалимдери окуучулардын сүйлөгөнүнө көз салып, жаңы сөздөрдүн маанисин түшүндүрүп, көбүнчө жооптун ырааттуулугун, анын экспрессивдүүлүгүн ж. б. у. с. баалашат. Бирок тил сабактарында гана окуучулардын тилин өнүктүрүү милдети туруп, кеп мектеп окуучуларынын лингвистикалык билимине, сүйлөө тажрыйбасына негизделген белгилүү бир системада максаттуу ишке ашат. Кептин өнүгүшү аң-сезимдин активдүүлүгүнүн өнүгүшү, курчап турган дүйнөнү таанып-билүү менен тыгыз байланышта болот. Азыркы учурда өсүп келе жаткан муун чыгармачылыкка даяр, изденүүчүлүккө ээ, интеллектуалдык өнүгүүсү жогору болушу керек экендигинен эч ким күмөн санабайт. Педагог мектеп окуучуларын стереотиптик эмес, чыгармачыл ойлоонууга үйрөтүүгө милдеттүү.

Мында оозеки кепти өнүктүрүү боюнча иш-аракеттер чоң роль ойноп, ал окуучунун ой жүгүртүүсүн өнүктүрүү жана анын инсан катары калыптанышы менен бирдикте курулууга жана сүйлөмдөрдү туура, ырааттуу түрдө үйрөтүлүшү шарт. Билдирүүлөр, берилген суроолорго сабаттуу, ырааттуу жана кыска жооп берүү, толук жооп берүү балдардын сөз байлыгын активдештирүүнүн жана байытуунун жолдору болуп эсептелет.

Окуу процессиндеги кептин өз ара аракеттенүүсүнүн негизги формасы болуп тексттердин мазмундуу иштелиши саналат, анткени мектепте окутуу процессинде мугалимдин текстин кабыл алуусу ишке ашырылып, мугалим менен окуучунун ортосунда оозеки тексттерди алмашуу мугалимдин суроосуна же тапшырмасына жооп берген окуучунун деталдуу тексти түзүлөт. Ошондуктан окуу процессинде баарлашууну камсыз кылуу жагынан башталгыч класстар үчүн кайталап айтып берүү техникасын үйрөтүү маселеси актуалдуу болуп саналат.

Психолингвистикада кеп айтылуу процессинин (тексттин) натыйжасы да, процесстин өзү да, б. а., сүйлөө ишмердүүлүгү болуп саналат. Бир жагынан, кайра

айтып берүү окулган тексттин мазмуну менен анын лингвистикалык каражаттарынын ортосундагы өз ара байланышты түшүнүүгө, чыгарманын лексикалык курамын активдүү өздөштүрүү жана аны андан ары өз алдынча билдирүүлөрдү куруу, сезимдерин жана тажрыйбасын билдирүү үчүн колдонууга өбөлгө түзөт. Экинчи жагынан, кайра айтып берүү зарыл болгон маалыматты жаттоо жана бекемдөө ой жүгүртүүнү өнүктүрүүнүн эффективдүү каражаты болуп саналат. Бул методисттер, мугалимдер, психологдор жана лингвисттер тарабынан балдарды кайра айтып берүүгө үйрөтүү проблемасына чоң көңүл бурулуп жатканын түшүндүрөт.

Кептин өнүгүүсү көбүнчө баланын чөйрөсүнөн көз каранды, ал эми анын өнүгүүсүнүн биринчи 10 жылындагы өнүгүү өзгөчө мааниге ээ болот. Мектептин максаты болуп окуучулардын оозеки жана жазуу жүзүндөгү сүйлөө жөндөмүн байытуу жана өркүндөтүү саналып, бул багыттагы системалуу жана максаттуу иш-аракеттер менен гана камсыз кылынат.

Азыркы учурда кептин өнүгүүсү кеңири түшүндүрүлүп, аларга: сөздүн айтылышын үйрөтүү, сөз байлыгын көбөйтүү, грамматикалык жана орфографиялык жактан туура сүйлөөгө үйрөтүү, сүйлөм үстүндө иштөө, ырааттуу кеп, оозеки жана жазуу жүзүндөгү сүйлөө ж. б. кирет.

Кенже окуучулар үчүн монологдук сүйлөмдөрдү түзүү өзгөчө кыйын, анткени диалогдук кеп ар дайым маектешинин эскертүүлөрү же суроолору, бүтүндөй кырдаал менен бекемделет. Монологдук кепти – аңгемени, кабарды, кайталоону, эссени – өнүктүрүү алда канча кыйыныраак болот. Монолог көбүнчө эрктүү күч-аракетти, кээде олуттуу даярдыкты талап кылат. Негизи, сөз байлыгы да, окуу да, кайра айтып берүү да, баарлашуу да, сүйлөмдөрдү түзүү да өз алдынча ырааттуу окуяга, б. а, монологго, андагы кээ бир темалардын жасалгасына даярдайт. Дал ошол монологдук кепте жанрдык айырмачылыктар (сүрөттөө, баяндоо, ой жүгүртүү ж. б.), стилдик өзгөчөлүктөр (ишкер кеп жана эмоционалдык-образдуу кеп) кездешет. Монолог, эреже катары, көпчүлүккө багытталган, ошондуктан ал дарек ээсин эске алуу менен түзүлөт.

Кайталоонун түрлөрүнүн төмөнкүдөй классификациясы бар:

1. Деталдуу, текстке жакын;
2. Кыска;
3. Тандалма;
4. Тексттин структурасын өзгөртүү менен;
5. Чыгармачылык толуктоолор менен.

Деталдуу (текстке жакын, толук) кайра айтып берүү жөнөкөйлүгүнөн улам башкаларга караганда майда-чүйдөсүнө чейин айтып берүүдө көп колдонулуп, окуунун мазмунун бардык деталдарына чейин балдардын эсинде бекемдөө каражаты болуп саналып, үлгү жана анын тилинин логикасын өздөштүрүү каражаттары десек, туура болот. Бул – текстти окуп жатканда кабыл алынган тартипте кайра айтып берүү. Ал «окулган тексттердин мазмунун балдардын эс тутумуна бекитип, ошону менен окуучулардын ой-пикирин жана билим диапазонун байытуучу каражат» катары каралат. Маселен, окуучу автордун туюнтмаларын колдонуу менен текстти так кайталай алат, бирок ошол эле учурда түшүнбөй, окуганын билбей калышы мүмкүн. Ошого карабастан, аны менен туура иштегенде деталдуу кайра айтып берүү балдардын сөз байлыгын байытууга, сүйлөмдөрдүн түзүлүшүнө жана окуучулардын ырааттуу кебин өнүктүрүүгө көбүрөөк салым кошот.

Кыска (кысылган) кайра айтып берүү же ойду кыскача жеткире билүү –

ырааттуу кептин эң маанилүү сапаты. Бул милдет баланын алдына оор милдеттерди коёт: маанини, маалыматты жеткирүү үчүн зарыл болгон эң маанилүү нерсени тандоо, анча мааниге ээ эмес нерселердин баарын иргеп алуу жүрөт. Мындай иштер психикалык операциялардын, негизинен, анализдин жогорку деңгээлде өнүгүшүн талап кылат. Кыскача кайра айтып берүү түпнуска текстти жөн эле кыскартуу эмес, окулганды комплекстүү кайра карап чыгуунун, анын мазмунун жалпыланган формага өткөрүп берүүнүн натыйжасы болот. Мындай көнүгүүлөрдү аткаруу көптөгөн тымызын аспектилерди камтыйт, мисалы, түз сөздү кыйыр кепке которуу балдар үчүн абдан кыйынчылыкты туудурат.

Тандалма кайталоо, адатта, чыгарманын сызыктарын аныктоочу айрым бөлүктөрүн гана камтыйт. Мында окуучулардын алдында тексттин мазмунунан анын берилген темага тиешелүү бөлүктөрүн бөлүп көрсөтүү милдети турат. Ошентип, бала биринчи кезекте бүт мазмунду комплекстүү талдоо жүргүзүү керек, андан кийин синтез жүргүзүү, б. а., бардык керектүү үзүндүлөрдү бирдиктүү жана ырааттуу бир бүтүнгө бириктирүү.

Тандап айтып берүү тексттен анын маселесин, тар темага туура келген бөлүгүн тандап алуу дегенди билдирип, төмөнкү түрлөрү айырмаланат:

- суроо же тапшырма боюнча кайра айтып берүү;
- иллюстрация аркылуу кайталоо.

Текстти чыгармачылык толуктоолор менен айтып берүү. Текстти чыгармачылык толуктоолор менен кайра айтып берүүдө балдарга текстти кайра куруу же толуктоо тапшырмасы берилет, анын төмөнкү түрлөрү бар:

- баяндоочтун жүзүн өзгөртүү менен кайталоо;
- каармандардын биринин атынан кайра айтып берүү;
- бүтүндөй текстти же анын бир бөлүгүн чыгармачылык толуктоолор менен, ойдон чыгарылган эпизоддор, деталдар менен кайра айтып берүү, окуянын уландысы;
- окуяны драмалаштыруу;
- оозеки сүрөттө.

Текстти чыгармачыл толуктоо түшүнгөндө гана мүмкүн болот. Балдар тарабынан түзүлгөн тексттерди баалоо үч критерийди эске алуу менен жүргүзүлөт: семантикалык бүтүндүк, лексикалык жана грамматикалык жасалгалоо жана аткаруунун өз алдынчалыгы. Ошону менен бирге, окутууда, ошондой эле диагностика процессинде баланын өз сөзүн айтуусу менен «башка бирөөнүн сөзүн» абдан так айырмалоо керек.

Окуучуну сабакта ага сунуш кылынган материалды иштетип, бир темада чоочун кишилерде эмес, өз сөзү менен сүйлөй ала тургандай шартта коюу керек.

Балдардын чөйрөсүндө өзү окуган китептеринин, көргөн тасмаларынын мазмунун так жана даана айтып бере албаган мектеп окуучусу класста да көркөм түрдө айтып бере албайт. Бул көрүнүштөрдүн төмөнкү себептери болушу мүмкүн:

1. Предмет: окуучулардын тажрыйбасы аз тартылган. Көпчүлүк түшүнүктөр кыйла абстракттуу;
2. Аудитория: класс толугу менен достордон турбайт, ошондуктан аудиториядан терс баа угуу мүмкүн;
3. Бирдей эмес окуу, б. а., темптин көп сандаган бузулушу, тыныгуу ж. б.;
4. Тексттин өзү мазмундук жактан кыйын болушу мүмкүн, андыктан түшүнүү үлүшү көйгөйлүү (терминдер, тарыхый материал ж. б.);

5. Текстти угуучуларга жеткирүү милдетинин жоктугу.

Кайра айтып берүү үчүн текст окуучуга кызыктуу болушу керек. Кайталап айтуунун өзгөчөлүктөрү жана сапаты түздөн-түз балдардын сүйлөө жөндөмдүүлүгүнө жараша болот. Ошентип, кенже окуучунун сөз байлыгы чектелүү, синонимдер жетишсиз колдонулат, кепте кыскартуулар көп болот, туура сөздөрдү тандоодо, сөз айкашын курууда кыйынчылыктар пайда болот.

Кайталап айтууда кошумчалар тез-тез болуп турат, бул башталгыч мектеп курагындагы балдарга мүнөздүү өзгөчөлүк болуп саналат, ал көп учурда окуучунун өз оюн окуп жаткан маалыматтан ажыратып алуу кыйынга тургандыгы менен мүнөздөлөт. Бул балдарга оригиналда бар материалды кайталап айтып берүү үчүн багыт берүү маанилүү экенин билдирет. Кайра айтып берүүнүн мүнөзү, анын өзгөчөлүктөрү милдетти жана талаптарды билүү менен аныкталат (деталдуу, кыска, ырааттуулукту өзгөртүү менен, өз сөзүнүз менен текстке жакын).

Сөз менен иштөө актысы, анын ичинде ар кандай контекстте синонимдердин тандалышы окуучулардын сөз байлыгын байытат. Материалдын өзү, анын эмоционалдык жана экспрессивдүү образдуулугу, логикасы, теманын ачыктыгы, негизги идеясы маанилүү роль ойнойт.

Текстти кайра айтуу үчүн белгилүү бир талаптар бар:

- окуучунун жаттап алган тексти эмес, жандуу кеби угулушу керек;
- автордун текстинен лексиканы, кеп бурулуштарын, жарым-жартылай синтаксистик конструкцияларды колдонуу зарыл.

Тексттин стилин сактоо маанилүү болуп саналат. Мындан тышкары, кайталап айтууну жакшыртуу үчүн бир же эки жолу окуудан (же угуудан) кийин кайталап айтууну коюу, кайра окууга кайтып келүү, үлгүнүн таасир этүү даражасын жөнгө салуу маанилүү. Бардык маанилүү нерселерди берүүнүн логикалуулугу жана толуктугу, өзгөчө, илимий текстти кайра баяндоо үчүн эң маанилүү талаптар болуп саналат. Мында кептин өз алдынчалыгы, жандуулугу, көркөмдүүлүгү болушу мүмкүн эмес. Кайталап айтып берүүнүн сапаты көбүнесе үлгүнүн кандайча окулганына, окуучуларга кандай таасир калтырганына, туура түшүнүлгөнүнө, тилин үйрөнгөн-үйрөнбөгөнүнө, образдар кабыл алынганына көз каранды.

Эреже катары, кайталоо атайын даярдалат жана бул үчүн төмөнкүдөй салттуу иш ыкмалары колдонулат:

- окуучуларга окуяны деталдуу, текстке жакын (же кыска) кайталоо керектигин эскертүү;
- баарлашуу-мазмунду талдоо, теманы (негизгиси эмнени билдирилет) жана идеяларды (автор эмне жөнүндө ойлонууну сунуштады) бөлүп көрсөтүү;
- көркөм окууну өнүктүрүү;
- окуяны бөлүү, бөлүктөрдү, негизги сүрөт-эпизоддорду, алардын аталыштарын тандоо, кайра айтып берүү үчүн арналган тексттин планын түзүү;
- фрагменттерди кайра айтып берүү, алдын ала айтуу, анын кемчиликтерин талдоо;
- баарлашуу-мазмунду талдоо, теманы (негизгиси эмнени билдирилет) жана идеяларды (автор эмне жөнүндө ойлонууну сунуштады) бөлүп көрсөтүү;
- көркөм окууну өнүктүрүү;
- окуяны бөлүү, бөлүктөрдү, негизги сүрөт-эпизоддорду, алардын

аталыштарын тандоо, кайра айтып берүү үчүн түзүлгөн тексттин планын түзүү;

- фрагменттерди кайра айтып берүү, алдын ала айтуу, анын кемчиликтерин талдоо;

Пландын үстүнөн иштөөнүн этаптары

1. Мугалимдин тексттин мазмуну боюнча суроолоруна жооптору (өз сөзүң менен, окуу менен);

2. Окуянын планын түзүү (аны семантикалык бөлүктөргө бөлүү, негизгисин бөлүп көрсөтүү менен бул бөлүктөрдү окуу; аталышы; үйрөнгөн планды баштапкы текст менен салыштыруу);

3. Кайталап айтуу, көзөмөлдөө.

Адатта, окутуу практикасында кайра айтып берүү окугандын натыйжасы катары каралат, ошондуктан баланы кайра айтып берүүгө үйрөтүү үчүн аны аң-сезимдүү окууга, тексттин үстүндө иштөөгө үйрөтүү зарыл. Окуучу тексттин үстүндө канчалык кылдат иш алып барса, анын окуганы тууралуу түшүнүгү ошончолук конкреттүү болуп, окуганын өз тилине “которот”. Кайталап айтып жатканда иштин кайсы жактарына көңүл буруу керек? Биринчиден, мугалим жалпысынан кепти окутуунун усулдарына негизделиши керек. Буга байланыштуу, М. Р. Львов төмөнкү өзгөчөлүктөрдү аныктаган:

1. Имитация, б. а., үлгүлөр боюнча (оозеки кайталоо, тилдин, стилдин, композициянын, ойду айтуу чеберчилигинин мектеби катары);

2. Коммуникативдик, б. а., айтуунун зарылдыгын билдирет;

3. Аналитикалык көндүмдөрдүн негизинде текстти куруу ыкмасы (айрыкча, тилди талдоонун ар кандай түрлөрү боюнча).

Азыркы кезде орус тилин окутууда коммуникативдик багыт чоң өнүгүүгө ээ болду, б. а., байланыш каражаты катары тилди окутуу биринчи орунга коюлат. Окуучуларга текстти түзүүнү үйрөтүү үчүн төмөнкүлөр колдонулат:

- текстти талдоо;
- схеманы түзүү;
- пландын схемасын түзүү;
- жумушчу материалдар;
- текстти редакциялоо;
- белгилүү бир сүйлөө кырдаалына багыт алуу (б. а., адресаттын тапшырмасын, билдирүүнүн жагдайлары тактоо);

- оозеки билдирүүлөрдүн биринчи варианттарын талкуулоо ж. б.

Текстти кайталоонун ар кандай түрлөрүн түзүүдө техникаларды жана иштөө шарттарын кароо зарыл.

Деталдуу кайра айтуу боюнча иш системасы төмөнкүлөрдү камтыйт:

- тексттерди кылдат тандоо;
- класстагы иш-аракеттерди коммуникациянын формалдуу эмес абалына жакындаткан шарттар;

- окуучуларды окула турган тексттин үстүндө иштөөнүн белгилүү ыкмалары, аны талдоо ыкмалары, алдын ала кайра айтып берүү шарттары.

Балдар кайра айтып берүүнүн ыкмаларын өздөштүргөндөн кийин, өз алдынча окуган текст боюнча тапшырмаларды берүү зарыл.

Окуучуларга кайра айтууну баштоо кыйынчылыкка турат. Бүтүндөй текстти

жаттоо талабын коюу туура эмес, анткени ошону менен бирге чыгармадагы эң маанилүү нерсе — негизги пункттарды тандап алуу, окула турган нерселердин мазмунун талдоо жана синтездөө процесстери ишке ашпайт. Мындай жаттоо менен текстти айтып берүүдө, өзгөчө, кайталап айтып берүүнүн акырында кетирилген кемчиликтер көп кездешет. Мындан тышкары, чыгармада кездешкен бардык образдуу сөз айкаштарына мугалим көңүл бурбаса, кенже окуучулар көңүл бурушпайт. Албетте, кайталап айтууда эс тутумдун ролу маанилүү, автордун кээ бир сөздөрү балага текстти лингвистикалык жактан толук кайра айтып берүүгө жардам бере турган семантикалык этаптарга айланышы керек.

Текст менен иштөөнүн ыкмалары жана шарттары:

- Мотивацияны түзүү;
- Кайталап айтып берүү үчүн тамсилдерди жана ырларды кошпоо зарыл;
- Сөзмө-сөз жаттап албоо үчүн өтө кыска бөлүктөрдү тандабоо;
- Текстти кайра окуу этабы маанилүү, ошондуктан, мисалы, текстке ар дайым жаңы тараптан, жаңы көз караштан кайтуу зарылдыгы.

Кенже мектеп окуучулары үчүн тексттин сюжеттик линиясын түшүнүү, андагы сүрөттөлгөн каармандардын ар биринин ордун жана ролун аныктоо дайыма эле оңой боло бербейт, андыктан сабакта иллюстрацияларды колдонуу, вербалдык образдарды элестетүү маанилүү болуп саналат.

- Айтылып жаткан нерсеге жеке мамилени билдирүү үчүн туура сөздөрдү жана интонацияларды табуу көп учурда кыйынчылыкка турат, мында мугалимдин өзүнүн текстти көркөм окуусу маанилүү.

- Балдар синонимдерди тандоодо кыйынчылыктарга туш болушат, ошондуктан сабак ушул багытта да иштеши керек.

- Автордун жана балдардын өз сөзүнөн турган айкалыштарды колдонуу кыйынчылык жаратат, ошондуктан мугалим балдардын көңүлүн текстте эмнени сөзмө-сөз айтып берүүгө, эмнени цитата келтирүүгө туура багытка буруу маанилүү.

- Окуучулардын кебинде дайыма эле үлгүдөгү лексика чагылдырылбашы керек, анткени кээ бир сөздөр активдүү баарлашууда колдонулбашы мүмкүн.

- Текстти кабыл алуунун сапаты айрым бөлүктөрдү бир бүтүнгө топтоо, түшүнүү, иштеп чыгуу, интеграциялоо кандайча ишке ашырылып жатканынан көз каранды, ошондуктан окуучуларга берилүүчү суроолор маанилүү роль ойноп, алар мүмкүн болушунча азыраак жалпыланган жана түшүнүктүү болушу шарт;

- Хронологиялык тартипте иштөө сөз айкашынын, тексттин бөлүктөрүнүн ортосунда, бузулган тексттин үстүндө иштөөнү камтыйт, ошентип барган сайын татаал байланышты көрсөтөт.

Биринчи класста негизги орунду деталдуу айтып берүү ээлейт. Экинчи класста текстти кыска жана тандап кайра айтуу үчүн көнүгүүлөрдүн ар кандай түрлөрү көбүрөөк киргизилет.

Үчүнчү жана төртүнчү класстарда кайра айтып берүүнүн бардык түрлөрү боюнча иштер жүрүп жатат, бирок каармандардын мүнөздөмөсүнө көбүрөөк көңүл бурулуп, анын негизинде тексттер татаалдашат.

1-2-класстардагы окуучулардын оозеки монологдук кептерин окутуунун

методикасынын натыйжалуулугуна мектептеги биринчи класстан тарта максаттуу, системалуу иш жүргүзүүнүн натыйжасында жетишүүгө болот, коммуникативдик жана сүйлөө жөндөмдөрүн калыптандыруу процессинин ийгилиги менен оозеки монологду кайра айтып берүү белгилүү бир курактагы сүйлөө иш-аракетинин мотивациясын эске алуу жана оозеки текстти түзүү шарттарын моделдөө менен кептик билдирүүлөрдү жаратуу процессинин өзгөчөлүгүнө жараша болот.

Ошентип, кайталап айтуунун бул түрлөрү балдардын чыгармачылык активдүүлүгүн жогорулатып, көркөм чыгарманы тереңирээк түшүнүүгө өбөлгө түзөт. Бул иш-аракеттер өзүн-өзү актуалдаштыруу үчүн эркин формада болуп, аны даярдоо жана ишке ашыруу үчүн окуу процессинде көптөгөн мүмкүнчүлүктөр бар.

Адабияттар:

1. Бородкина Е. Ю. Предупреждение речевых ошибок / Начальная школа. - 2009. - № 2- 3. - С. 7-13.
2. Воюшина М. П., Кислинская С. А., Лебедева Е. В., Николаева И. Р. Методика обучения литературе в начальной школе: учебник для студентов высших учебных Заведений. -М., 2010. - С.288.
3. Львов М. Р., Горецкий В. Г., Сосновская О. В. Методика преподавания русского языка в начальных классах: учеб. пособие для студентов учреждений высшего профессионального образования. -М., 2012. - С.464.
4. Матвеева Е. И., Учим младшего школьника понимать текст: Практикум для учащихся: 1-4 класс. -М., 2005,- С. 20.
5. Соловейчик М. С. Русский язык в начальных классах. Теория и практика обучения. -М., 2007. - С. 387.